

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-666-9-24>

**THE POLITICS OF MEMORY AS AN INSTRUMENT
OF CONSOLIDATION IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY**

**ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНСОЛІДАЦІЇ
СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Kushko I. S.

*PhD, Senior Lecturer,
Head of the Department of Social
Sciences and Humanities
Municipal Higher Education Institution
«Vinnytsia Humanities and Pedagogical
College»
Vinnytsia, Ukraine*

Кушко І. С.

*доктор філософії, старший викладач,
завідувач кафедри суспільно-
гуманітарних наук
Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-
педагогічний коледж»
м. Вінниця, Україна*

Сучасна архітектура української державності в умовах екзистенційної загрози вимагає не лише міцної оборони на лінії фронту, а й консолідованого внутрішнього простору, де історична пам'ять виступає ключовим елементом національної безпеки. Політика пам'яті перестала бути периферійною галуззю гуманітарного знання, перетворившись на стратегічний інструмент формування ідентичності, здатної протистояти маніпуляціям та ідеологічній агресії.

Актуальність політики пам'яті як інструменту консолідації зумовлена насамперед повномасштабним вторгненням Російської Федерації, що актуалізувало потребу в остаточному розриві з імперським та радянським минулим. Проте для сучасної України національна політика стала фактором виживання, оскільки агресор використовує псевдоісторичні наративи як виправдання для геноцидної війни.

Дослідження актуалізується також через безпрецедентний рівень суспільного запиту на вивчення власної історії. Станом на 2024–2025 роки близько 80% дорослого населення України виявляють високий інтерес до історії своєї країни, що є свідченням глибокої внутрішньої потреби у самоідентифікації. Це створює унікальне середовище, де державна політика пам'яті може стати не лише засобом усунення ворожих символів, а й фундаментом для довготривалої суспільної єдності [4].

Таблиця 1

Динаміка суспільного інтересу до історії (2023–2025)

Показник	Значення / Відсоток
Середня оцінка інтересу до історії (шкала 1–10)	7,6 бала
Частка респондентів з високим інтересом (6–10 балів)	80%
Зростання інтересу протягом останнього року (2024–2025)	69%
Зростання інтересу за останні 10 років (2015–2025)	69%
Частка тих, хто вважає історію важливою для перемоги	>75%

*Джерело: узагальнено автором на основі [4]

Основна проблема реалізації політики пам'яті як інструменту консолідації полягає у складності переходу від стихійної деконструкції старого до системного конструювання нового меморіального простору. Утвердження «українськості» у топоніміці та пам'ятниках іноді стикається з інерцією радянської культурної пам'яті, що може призводити до маргіналізації певних груп населення, якщо процес не супроводжується глибоким діалогом [8].

Іншим аспектом проблеми є інституційна розпорошеність та правові колізії. Незважаючи на ухвалення закону «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» у серпні 2025 року, процес деколонізації залишається складним у координації. Відповідальність розподілена між багатьма органами: Верховна Рада перейменовує населені пункти, місцева влада – вулиці, Український інститут національної пам'яті (УІНП) надає висновки, а Міністерство культури погоджує демонтаж пам'яток [2]. Така розпорошеність даних та повноважень ускладнює моніторинг результатів та створює умови для саботажу на місцях.

Політика пам'яті в сучасній Україні реалізується через систему законодавчих актів, інституційну діяльність УІНП та низову меморіалізацію, що здійснюється громадами. Цей процес має на меті не лише символічне очищення, а й створення нових основ ідентичності, навколо яких відбувається згуртування суспільства в умовах війни.

Ключовим етапом консолідації стало ухвалення у 2023 році Закону «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії». Цей закон став юридичним інструментом для демонтажу символіки, що глорифікувала імперське минуле від часів Московського царства до сучасної РФ [6]. Важливою рисою закону є його гнучкість, символіка може залишатися у музейних експозиціях та наукових працях, що дозволяє уникнути

тотального знищення історичного контексту та сприяє фаховій рефлексії.

Станом на кінець 2024 року результати виконання деколонізаційного та декомунізаційного законодавства демонструють вражаючі масштаби трансформації фізичного простору України.

Напрямок деколонізації / декомунізації	Кількісний показник (на 2025 р.)
Перейменовані топоніми (декомунізація з 2015 р.)	> 50 000
Усунені російські топоніми (деколонізація з 2022 р.)	> 25 000
Демонтовані радянські пам'ятники (Ленін та інші)	2 389 (55% – Леніну)
Демонтовані імперські пам'ятники (Пушкін, Суворов тощо)	> 1 000
Рівень виконання плану роботи УІНП у 2025 році	97%

*Джерело: узагальнено автором на основі [2]

Процес деколонізації не обмежується лише знесенням пам'ятників. УІНП оприлюднив переліки осіб та подій, що містять або не містять символіку російської імперської політики, надаючи громадам фахові орієнтири для перейменувань [3]. Це допомагає уникнути хаотичних рішень та забезпечує спадкоємність історичного наративу. Перейменування об'єктів на честь захисників України є прикладом свідомого конструювання пантеону новітніх героїв [3].

Найважливішим інструментом консолідації сьогодні є меморіалізація сучасної війни. Громади, родини загиблих та держава не відкладають це завдання до завершення бойових дій, розглядаючи вшанування як спосіб установлення соціальної та історичної справедливості [1]. УІНП розробив 10 принципів меморіалізації війни, серед яких пріоритетними є збереження автентичності місць пам'яті, залучення фахівців та відкритий діалог з громадою [5].

Особливе місце в цій системі займає Національне військове меморіальне кладовище (НВМК). Це не просто місце поховання, а «простір, у якому держава і суспільство разом вшановують полеглих Захисників і Захисниць України». 29 серпня 2025 року на НВМК відбулася перша церемонія поховання невідомих солдатів, що стало потужним символічним жестом визнання жертвності кожного воїна.

Ситуація з НВМК виявила глибоку напругу між бюрократичними нормами та потребою у сакралізації пам'яті. Проте саме цей конфлікт став каталізатором суспільної дискусії про те, як держава має захищати пам'ять про своїх героїв, що в кінцевому підсумку посилює горизонтальні зв'язки у суспільстві та солідарність із військовими.

Консолідація суспільства вимірюється не лише кількістю демонтованих пам'ятників, а й зміною ставлення до історичних постатей. Рівень консолідації також підтверджується соціологічними даними щодо віри в перемогу та готовності терпіти труднощі війни.

Політика пам'яті ефективно працює через інструменти «м'якої сили». Театр став важливим майданчиком для рефлексії над подіями Революції Гідності та війни, передаючи емоційний стан суспільства та зберігаючи пам'ять про ці події в культурному дискурсі. Музика – пісні, марші та гімни, створені під час війни, – виконує роль «капсул часу», що зберігають дух епохи та сприяють консолідації навколо спільних емоційних переживань. Ця неформальна політика пам'яті часто є більш дієвою для молоді, ніж офіційні заходи, оскільки вона апелює до почуттів та сучасної естетики [7, с. 22–23].

Отже, варто зазначити, що державна політика пам'яті є не лише способом осмислення минулого, а й гнучким, стратегічно важливим ресурсом для побудови безпечного майбутнього. Завдяки експертному супроводу та прозорій комунікації з громадянами, цей механізм дозволяє трансформувати травматичний історичний досвід у потужний ресурс національної стійкості. Така трансформація дозволяє досягти справжньої внутрішньої єдності, де громадяни відчують глибоку причетність до творення сучасної української ідентичності. Консолідація нації навколо спільних ціннісних орієнтирів, які сьогодні гартуються у безкомпромісній боротьбі за незалежність, формує стійкий суспільний імунітет.

Сформована історична свідомість та ціннісна монолітність стають нашим найнадійнішим запобіжником проти будь-яких спроб зовнішнього військового чи ідеологічного реваншу.

Література:

1. 10 принципів меморіалізації війни. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/memorializaciya/9-pryncypiv-memorializaciyi-yakouy-mozhe-buty-pamyat-pro-viynu> (дата звернення: 26.02.2026).

2. Бахамент Н. Незалежність на власній мапі: як Україна позбувається радянського й колоніального минулого. *Рух ЧЕСНО*. 2025. 3 верес. URL: <https://www.chesno.org/post/6563/> (дата звернення: 26.02.2026).

3. Деколонізація: оприлюднено переліки осіб та подій, що містять та не містять символіку російської імперської політики. *Український інститут національної пам'яті*. 2025. 7 жовт. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/dekolonizaciya-oprylyudneno-pereliky-osib-ta-podiy->

shcho-mistyat-ta-ne-mistyat-symvoliku-rosiyskoyi-imperskoyi-polityky (дата звернення: 26.02.2026).

4. Історична пам'ять: результати соціологічного опитування дорослих жителів України : аналітичний звіт. *Київський міжнародний інститут соціології (КМІС)*. 2023. URL: https://kiis.com.ua/materials/news/20230320_d2/UCBI_History2023_rpt-UA_fin.pdf (дата звернення: 26.02.2026).

5. Методичні рекомендації для місцевих громад щодо пам'ятання учасників, жертв і подій російсько-української війни. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/memorializaciya/metodychni-rekomendaciyi-dlya-miscevyh-gromad-shchodo-zberezhennya-i-vshanuvannya-pamyati-uchasnykiv-zhertv-i-podiy-rosiysko-ukrayinskoji-viyny> (дата звернення: 26.02.2026).

6. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії : Закон України від 21.03.2023 № 3005-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text> (дата звернення: 26.02.2026).

7. Ціна свободи: від Української революції 1917–1921 рр. до російсько-української війни : матеріали II Міжнар. наук. конф. (22–23 листоп. 2024 р.). Київ, 2025. 258 с.

8. Чи є «деколонізація» в Україні антиколоніальною політикою? *Спільне: журнал соціальної критики*. 2025. 9 груд. URL: <https://commons.com.ua/uk/chi-ye-dekolonizaciya-v-ukrayini-antikolonialnoyu-politikou/> (дата звернення: 26.02.2026).